მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირთა ქცევის კოდექსი

მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1979 წლის 17 დეკემბრის 34/169 რეზოლუციით

მუხლი I

მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირები მუდმივად ასრულებენ კანონით მათთვის დაკისრებულ მოვალეობებს, ემსახურებიან საზოგადოებას და იცავენ ყველა პირს მართლსაწინააღმდეგო აქტებისაგან პასუხისმგებლობის იმ მაღალი ხარისხის შესაბამისად, მათი პროფესია რომ მოითხოვს.

კომენტარი:

ტერმინი „მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირები" მოიცავს ყველა, როგორც დანიშნულ, ისე არჩეულ პირს, რომლებიც პოლიციის, განსაკუთრებით კი დაპატიმრების ან დაკავების უფლებამოსილებას ახორციელებს.

იმ ქვეყნებში, სადაც პოლიციის უფლებამოსილება ხორციელდება ფორმიანი ან ფორმის გარეშე სამხედრო ხელისუფლების ან სახელმწიფო უშიშროების ძალების მიერ, მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების ცნება უნდა მოიცავდეს ასეთი სამსახურების მოხელეებსაც.

საზოგადოებისათვის სამსახური გულისხმობს მისი წევრებისათვის დახმარების გაწევას, განსაკუთრებით კი მათთვის, რომლებიც გადაუდებელ დახმარებას საჭიროებენ პირადი, ეკონომიკური, სოციალური ან სხვა კრიტიკული მდგომარეობის გამო.

ეს დებულება განზრახულია მოიცავდეს არა მხოლოდ ძალმომრეობით, მძარცველობით ან მავნე ქმედებას, არამედ სისხლის სამართლის კანონმდებლობით განსაზღვრულ აკრძალვათა ფართო სპექტრს. ის ვრცელდება იმ ადამიანთა ქმედებებზეც, რომელთაც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა არ ეკისრებათ.

მუხლი II

თავიანთი სამსახურებრივი მოვალეობების შესრულების დროს სამართალდამცავმა პირებმა პატივი უნდა სცენ ადამიანის ღირსებას და დაიცვან მისი უფლებები.

კომენტარი:

ადამიანის უფლებები, რომელთა შესახებაც ვსაუბრობთ, დადგენილი და დაცულია ეროვნული და საერთაშორისო სამართლით. ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო

დოკუმენტებს განეკუთვნებიან: ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტი, გაეროს დეკლარაცია და კონვენცია წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობისა და სასჯელისაგან დაცვის შესახებ, გაეროს დეკლარაცია და კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ, საერთაშორისო კონვენცია აპარტეიდის დანაშაულის აღკვეთისა და მისი დასჯის შესახებ, კონვენცია გენოციდის დანაშაულის აცდენისა და გენოციდისათვის დასჯის შესახებ, პატიმრებთან მოპყრობის მინიმალური წესები და ვენის კონვენცია საკონსულო ურთიერთობების შესახებ.
ამ დებულების ეროვნულმა კომენტარებმა უნდა მიუთითონ უფლებათა დაცვის რეგიონალურ ან ეროვნულ დებულებებზე.

მუხლი III

მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებს ძალის გამოყენება შეუძლიათ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ამას განსაკუთრებული აუცილებლობა მოითხოვს და იმ ფარგლებში, რაც მათი მოვალეობის შესრულებისთვისაა აუცილებელი.

კომენტარი:

ეს დებულება ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ სამართალდამცავი პირების მიერ ძალის გამოყენება დაიშვება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში; თუმცა, იგი გულისხმობს, რომ სამართალდამცავი პირები შეიძლება ჰქონდეთ ძალის გამოყენების უფლებამოსილება, როდესაც ეს აუცილებელია დანაშაულის აღკვეთის, აგრეთვე დამნაშავეთა ან დანაშაულში ეჭვმიტანილ პირთა კანონიერი დაკავების ან დაპატიმრების განხორციელებისათვის. ძალის გამოყენება ამ ფარგლებს არ უნდა გასცდეს.
ეროვნული სამართალი, პროპორციულობის პრინციპის შესაბამისად, ჩვეულებრივ ზღუდავს სამართალდამცავ პირთა მიერ ძალის გამოყენებას. პროპორციულობის ასეთი ეროვნული პრინციპები მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ამ დებულების ინტერპრეტირების დროს. ეს დებულება არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ინტერპრეტირებულ იქნას იმგვარად, რომ მოხდეს ნებართვის მიცემა ძალის გამოყენებაზე, რომელიც არაპროპორციული და არაადეკვატურია მისაღწევ კანონიერ მიზნებთან მიმართებაში.
ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება უკიდურეს ზომად ითვლება. ყველა საშუალება უნდა იქნას გამოყენებული ცეცხლსასროლი იარაღის მოხმარების გამორიცხვისათვის, განსაკუთრებით ბავშვების წინააღმდეგ. ზოგადად, ცეცხლსასრომი იარაღის მოხმარება დაუშვებელია, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ეჭვმიტანილი შეიარაღებულ წინააღმდეგობას უწევს ან სხვაგვარად უქმნის საშიშროებას სხვათა სიცოცხლეს და მისი დაკავების სხვა ზომები საკმარისი არ არის. ყველა შემთხვევაში, როდესაც ცეცხლსასროლი იარაღი იქნება გამოყენებული, დაუყოვნებლივ მოხსენება უნდა გაკეთდეს ხელისუფლების კომპეტენტური ორგანოებს წინაშე.

მუხლი IV

კონფიდენციალური ინფორმაცია, რომელსაც სამართალდამცავები ფლობენ, შესაბამისად უნდა იქნას დაცული, თუ მოვალეობის შესრულება ან მართლმსაჯულების საჭიროება სხვას არ მოითხოვს.

კომენტარი:

სამართალდამცავი პირები, სამსახურებრივი მოვალეობების ფარგლებში მოიპოვებენ ინფორმაციას, რომელიც შესაძლებელია ეხებოდეს სხვების პირად ცხოვრებას ან პოტენციურად საზიანო იყოს მათი ინტერესებისათვის, განსაკუთრებით კი რეპუტაციისათვის. დიდი სიფრთხილე უნდა იქნას გამოჩენილი ასეთი ინ ფორმაციის დაცვისა და გამოყენების დროს. ის უნდა გამოაშკარავდეს მხოლოდ მოვალეობათა შესრულებისას ან მართლმსაჯულების მოთხოვნათა შესაბამისად. ასეთი ინფორმაციის ნებისმიერი გამოაშკარავება სხვა მიზნების მისაღწევად სრულიად მიუღებელი და არასწორია.

მუხლი V

არცერთ მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირს არ შეუძლია წამების ან სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობის ან სასჯელის პროვოცირება ან დაშვება; არცერთ მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირს არ შეუძლია მიუთითოს ზემდგომთა ბრძანებაზე ან საგანგებო მდგომარეობაზე, როგორიცაა საომარი მდგომარეობა ან ომის, ეროვნული უსაფრთხოების საშიშროება, შიდაპოლიტიკური არასტაბილურობა ან ნებისმიერი სხვა კრიტიკული ვითარება, როგორც წამების ან სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან სასჯელის გამამართლებელ პირობაზე.

კომენტარი:

ეს აკრძალვა გამომდინარეობს გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული დეკლარაციიდან ადამიანის წამების და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობისა და სასჯელისაგან დაცვის შესახებ, რომლის თანახმადაც: „ასეთი ქმედება ადამიანის ღირსების შემლახველი დანაშაულია და უნდა დაისაჯოს, როგორც გაეროს მიზნების უარყოფა და ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციით და ადამიანის უფლებათა სხვა საერთაშორისო დოკუმენტებით გამოცხადებული ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების დარღვევა“.

დეკლარაცია წამებას შემდეგნაირად განსაზღვრავს: „... წამება ნიშნავს ნებისმიერ ქმედებას, რომლითაც სახელმწიფო მოხელის წაქეზებით, მძიმე ფიზიკური ან ფსიქიკური ტკივილი ან ტანჯვა განზრახ მიადგა პირს, იმ მიზნით, რომ მისგან ან მესამე პირისაგან მიღებულ იქნას ინფორმაცია ან აღიარება. მისი დასჯა იმ ქმედებებისათვის, რომელიც მან ჩაიდინა ან ეჭვმიტანილია მის ჩადენაში, მისი ან სხვა პირების დაშინებით. ეს განმარტება არ მოიცავს ტკივილსა და ტანჯვას, რომელიც გამომდინარეობს, განუყოფელია ან შემთხვევით გამოიწვევა

კანონიერების ფარგლებში პატიმრებთან მოპყრობის სტანდარტული მინიმალური წესების შესაბამისად“.

ტერმინი „სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობა ან სასჯელი“ არ არის განმარტებული გენერალური ასამბლეის მიერ, მაგრამ ინტერპრიტირებული უნდა იქნეს ისე, რომ გაფართოვდეს ფიზიკური ან ზნეობრივი შეურაცყოფისაგან ყველაზე უფრო ფართო შესაძლებელი დაცვა.

მუხლი VI

მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებმა უნდა უზრუნველყონ პატიმრობაში მყოფთა ჯანმრთელობის დაცვა, კერძოდ, დაუყოვნებლივ უნდა იმოქმედონ სამედიცინო მომსახურების უზრუნველსაყოფად ყოველთვის, როდესაც ამას საჭიროება მოითხოვს.

კომენტარი:

„სამედიცინო მომსახურება“, რომელიც ნებისმიერი სამედიცინო პერსონალის მიერ გაწეულ სამსახურს გულისხმობს, დიპლომირებული ექიმებისა და მათი ასისტენტების ჩათვლით, უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს საჭიროების ან მოთხოვნის შესაბამისად.

მაშინ, როდესაც სამედიცინო პერსონალი მიმაგრებულია მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირების ოპერაციებზე, ამ უკანასკნელებმა, პატიმრებისათვის შესაბამისი მკურნალობის უზრუნველყოფის მიზნით, უნდა გაითვალისწინონ ასეთი პერსონალის აზრი, ოპერაციის გარეთ მყოფი სამედიცინო პერსონალის არჩევითა და მათთან კონსულტაციით.

ნაგულისხმევია, რომ მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმა ასევე უნდა უზრუნველყონ სამედიცინო მზრუნველობა კანონის დარღვევის მსხვერპლთა ან კანონის დარღვევის პროცესში მომხდარი (უბედური) შემთხვევების მსხვერპლთათვის.

მუხლი VII

მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირები არ უნდა ჩაერთონ კორუფციაში. ისინი მკაცრად უნდა შეეწინააღმდეგონ და ებრძოლონ ყველა ამგვარ ქმედებას.

კომენტარი:

კორუფციის ისე, როგორც ხელისუფლების ბოროტად გამოყენების ნებისმიერი აქტი, სამართალდამცავი პირების პროფესიასთან შეუთავსებელია. კანონი უნდა აღსრულდეს სრულად ნებისმიერი სამართალდამცავი პირის მიმართ, რომლებიც კორუფციაში არიან ჩართულნი, რადგან არც ერთი ქვეყნის მთავრობას არ შეუძლია იმის იმედზე ყოფნა, რომ კანონს ცხოვრებაში გაატარებენ მოქალაქეები, თუკი თვითონ არ შეუძლიათ უზრუნველყონ კანონის მოთხოვნათა შესრულება თავიანთ ორგანოებში, ან არ ატარებენ კანონით განსაზღვრულ ღონისძიებებს საკუთარი წარმომადგენლობების წინააღმდეგ და თავიანთ ორგანოებში.

მაშინ, როდესაც კორუფციის ცნების განსაზღვრა ეროვნული სამართლის საგანი უნდა იყოს, იგი გაგებულ უნდა იქნეს პიროვნების ვალდებულებებთან ერთად ან მათი შესრულებისას – ვალდებულებით აღჭურვის ან წინდაუხედაობის მომცველ ქმედებად მოთხოვილი ან მიღებული საჩუქრების, დაპირისპირების ან სტიმულის საპასუხოდ, ან მათი კანონიერი მიღება, ვინც ასეთი ქმედებები ჩაიდინა ან გამოტოვა.

ტერმინი „კორუფციის აქტი“ ზემოაღნიშნულის გარდა, კორუფციის მცდელობასაც მოიცავს.

მუხლი VIII

მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმა პატივი უნდა სცენ კანონსა და ამ კოდექსს. ამასთანავე, თავიანთი შესაძლებლობების ფარგლებში მაქსიმალურად უნდა აღკვეთონ და მკაცრად აღუდგნენ წინ შესაბამის დარღვევებს.

მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმა, რომელთაც აქვთ მიზეზი იფიქრონ, რომ მოხდა ან მოხდება ამ კოდექსის დარღვევა, ამის შესახებ უნდა აცნობონ ზემდგომ ორგანოებს და საჭიროების შემთხვევაში ხელისუფლების სხვა შესაბამის ორგანოებს, ანუ განხილვისა და გამოსწორების ძალაუფლებით აღჭურვილ ორგანოებს.

კომენტარი:

ეს კოდექსი დაცული უნდა იყოს, როდესაც იგი ეროვნული კანონმდებლობის ან პრაქტიკის ნაწილია. თუ კანონმდებლობა ან პრაქტიკა შეიცავს უფრო მკაცრ დებულებებს, ვიდრე ეს კოდექსი, მოქმედებენ უფრო მკაცრი დებულებები.

წინამდებარე მუხლის მიზანია შეინარჩუნოს ბალანსი, ერთი მხრივ, იმ ორგანოს შიდა დისციპლინის საჭიროებას, რომელზეც საზოგადოების უშიშროებაა დამოკიდებული და, მეორე მხრივ, ადამიანის ძირითადი უფლებების დარღვევასთან ბრძოლის საჭიროებას შორის. მართლწესრიგის დამცველმა თანამდებობის პირებმადარღვევების შესახებ უნდა მოახსენონ ხელისუფლების წარმომადგენლებს და განახორციელონ სხვა კანონიერი ქმედებები ხელისუფლების ორგანოების გარეთ მხოლოდ მაშინ, როდესაც სხვა საშუალებები ხელმისაწვდომი და ეფექტური არ არის. იგულისხმება, რომ მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირებზე არ უნდა გავრცელდეს ადმინისტრაციული ან სხვა სასჯელი, ამ კოდექსის დარღვევის ან შესაძლო დარღვევის თაობაზე შეტყობინების გაკეთების გამო.

ტერმინი „ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოები ანუ განხილვისა და გამოსწორების ძალაუფლებით აღჭურვილი სხვა ორგანოები“ ეხება ხელისუფლების ნებისმიერ ორგანოს, რომელიც განმტკიცებულია ეროვნული სამართლით. იგი მოიცავს სამართალდამცავი ორგანოების შიდა – თუ მისგან დამოუკიდებელ სტრუქტურებს და კანონით დადგენილ, ჩვეულებებზე დამყარებულ თუ სხვა ძალაუფლებით აღჭურვილ ინსტიტუტებს, რომლებიც ამ კოდექსის ფარგლებში დარღვევებიდან წარმოშობილ საჩივრებს განიხილავენ.

რიგ ქვეყნებში მასმედია შეიძლება საჩივართა მიმომხილველის ფუნქციების შემსრულებლადაც ჩაითვალოს, რაც უახლოვდება „გ“ ქვეპუნქტში განხილულ

უფლებამოსილებას. აქედან გამომდინარე, სამართალდამცავი პირები შეიძლება გამართლებულნი იყვნენ, როგორც უკანასკნელი იმედი და მათი ქვეყნების კანონებისა და ჩვეულებების გამო, აგრეთვე ამ კოდექსის IV მუხლის დებულებათა შესაბამისად, თუ ისინი მასმედიის საშუალებით საზოგადოებრივი აზრის ყურამდე მიიტანენ დარღვევებს.

მართლწესრიგის დამცველი თანამდებობის პირები, რომლებიც ამ კოდექსის დებულებებს ასრულებენ, იმსახურებენ პატივისცემას, სრულ მხარდაჭერასა და საზოგადოების, ასევე, იმ სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლობას, რომლებშიც ისინი მსახურობენ.